

Briselē, 7.9.2022.
COM(2022) 440 final

**KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS
EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI**

par Eiropas Aprūpes stratēģiju

{SWD(2022) 440 final}

“Katru vakaru [pandēmijas laikā] mēs pie savu mājokļu logiem un durvīm aplaudējām mediķiem — priekšplāna darbiniekiem. Mēs visi izjutām, cik ļoti esam no viņiem atkarīgi. Šie cilvēki ziedo sevi darbam, kurā saņem nelielu atalgojumu un netiek aizsargāti tik daudz, kā būtu pelnījuši. Aplausi varbūt ir pieklusuši, taču šīs spēcīgās emocijas mēs nedrīkstam palaist aizmirstībā. [..]

Tāpēc mēs ierosināsim jaunu Eiropas Aprūpes stratēģiju, lai ikviens varētu saņemt vislabāko aprūpi, kāda vien ir pieejama, un dzīvē rast labāku līdzsvaru.”¹

Eiropas Komisijas priekšsēdētāja Urzula fon der Leiena

1. IEVADS

Katram trešajam eiropietim ir aprūpes pienākumi, un aprūpes nozarē strādā vairāk nekā **9,1 miljons** cilvēku, lielākoties sievietes.

Aprūpe ir nozīmīga it visiem. Tā ir kā nesaraucams pavediens, kas caurvij mūsu sabiedrību un savieno dažādas paaudzes. **Gadu gaitā ikviens nonāks situācijā, kad būs jāaprūpē savi tuvākie vai pašam būs vajadzīga aprūpe.**

Tā kā silītes un bērnodārzi uz laiku bija slēgti un **Covid-19 pandēmija** īpaši smagi skāra tieši vecāka gadagājuma cilvēkus, šis laiks izcēla oficiālās aprūpes pakalpojumu stabilitātes nozīmīgumu aprūpes nepārtrauktības nodrošināšanā. Atklājot esošās strukturālās nepilnības, pandēmija kā caur palielināmo stiklu parādīja nepieciešamību uzlabot mūsu aprūpes sistēmu noturību. Tā arī būtiski ietekmēja garīgās veselības problēmas, un ir jārisina no tā izrietošā nepieciešamība pēc aprūpes. Viss minētais ir īpaši būtiski, domājot par aprūpētāju un aprūpējamo labbūtību, sieviešu līdzdalību darba tirgū un darba un privātās dzīves līdzsvara sasniegšanu.

Kvalitatīvi aprūpes pakalpojumi nepārprotami nāk par labu visu vecumu cilvēkiem. **Bērniem** ir vajadzīga aprūpe, lai tie attīstītu kognitīvās, valodas un fiziskās prasmes un kompetences. Dalība pirmsskolas izglītībā pozitīvi ietekmē to attīstību, uzlabo nodarbinātības iespējas nākotnē un spēju pilnvērtīgi dzīvot un strādāt un palīdz mazināt nabadzības un sociālās atstumtības risku. Šādi tā atvieglo nevienlīdzības un nabadzības apburtā loka pārraušanu. Kvalitatīva pirmsskolas izglītība un aprūpe veicina veselīga un aktīva dzīvesveida apguvi jau bērnībā, kas vēlāk pozitīvi ietekmē pieaugušā cilvēka dzīvi visā garumā līdz pat vecumdienām. Vienlaikus kvalitatīva un cenas ziņā pieņemama ilgtermiņa aprūpe palīdz **vecāka gadagājuma cilvēkiem** saglabāt neatkarību un dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi. Tas ir īpaši svarīgi **demogrāfisko pārmaiņu** kontekstā, jo eiropieši dzīvo ilgāk un veselīgāk, tāpēc pieprasījums pēc aprūpes pieaug ģeometriskā progresijā. Aktīvu vecumdienu politika, kā arī agrīnas

¹Runa par stāvokli Savienībā, 2021. gada 15. septembris.

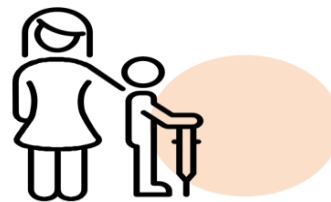
iejaukšanās pasākumi, veselības veicināšana un slimību profilakse var papildus sekmēt ilgāku neatkarīgu, veselīgu un aktīvu dzīvi un attālināt brīdi, kad būs nepieciešama aprūpe.

Trešdaļa mājsaimniecību ar ilgtermiņa aprūpes vajadzībām neizmanto mājas aprūpes pakalpojumus, jo nevar tos atļauties.

13 % vecāku neizmanto bērnu aprūpi tās izmaksu dēļ, un **11 %** šo izmaksu segšana rada vidējas vai nopietnas grūtības. Nabadzības riskam pakļautajās mājsaimniecībās šie rādītāji ir vairāk nekā divas reizes lielāki — attiecīgi **28 % un 27 %**.

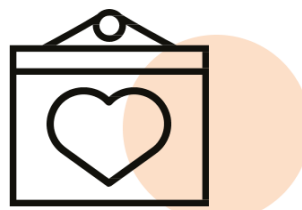

Pusi no bērniem ar invaliditāti aprūpē vienīgi viņu vecāki.

Neskatoties uz neapstrīdamajiem ieguvumiem no kvalitatīviem aprūpes pakalpojumiem, daudziem cilvēkiem tie joprojām nav cenas ziņā pieņemami vai pieejami. Apmēram trešdaļa bērnu vecumā līdz trim gadiem un gandrīz 90 % bērnu vecumā no trim gadiem līdz obligātajam skolas vecumam saņem pirmsskolas izglītību un aprūpi, tomēr daudzi vecāki nevar tai pieteikt savus bērnus, jo šie pakalpojumi vienkārši nav pieejami vai arī ir pārāk dārgi. Līdzīga situācija vērojama arī starp cilvēkiem, kam ir 65 vai vairāk gadu un kam ir nepieciešama ilgtermiņa aprūpe; viņiem ir vajadzīga palīdzība personiskajā aprūpē vai mājsaimniecības darbībās, bet viņi to nesaņem. Daudzos gadījumos aprūpes pakalpojumi nav pieejami tajā vietā un laikā, kad cilvēkiem tie ir vajadzīgi, un garī gaidīšanas saraksti un aprūtināšanas procedūras ir nenoliedzams fakts. Lai gan paredzamais veselīgas dzīves ilgums ir nepieredzēti uzlabojies, līdz ar gadu nastu pieaug arī nespēka, slimības vai invaliditātes iespējamība, kas nozīmē, ka cilvēkam būs nepieciešama ilgtermiņa aprūpe. Ja cilvēkam ir invaliditāte, bet aprūpes pakalpojumi, atbalsts ģimenei un personīgā palīdzība ir nepietiekami, tas bieži ierobežo viņu tiesības uz neatkarīgu dzīvi, kas ir nostiprinātas ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām.

Aptuveni **7,7 miljoni** sieviešu ES nepiedalās darba tirgū neapmaksātu aprūpes pienākumu veikšanas dēļ salīdzinājumā ar 450 000 vīriešu. Tas padziļina dzimumu nodarbinātības atšķirību (1,1 p.p.), kā arī atšķirības vīriešu un sieviešu darba samaksas (13 %) un pensiju (29 %) apmērā.

Gandrīz **visas sievietes ES (92 %)** sniedz regulāru aprūpi un **81 %** to sniedz katru dienu pretstatā attiecīgi **68 % un 48 %** vīriešu.

Neatbilstošu aprūpes pakalpojumu dēļ pārmērīgi cieš sievietes, jo lielākoties tieši viņas uzņemas papildaprūpes vai neformālās aprūpes pienākumus un tas ietekmē viņu darba un privātās dzīves līdzsvaru, kā arī iespējas uzņemties algotu darbu.

Tālāk sievietes ilgstoši atrodas atvaļinājumā ģimenes apstākļu dēļ, strādā nepilnu slodzi un priekšlaicīgi atstāj darba tirgu. Iznākumā daudzām sievietēm ir mazāk iespēju veidot karjeru, un viņu darba samaksa un pensija ir mazākas nekā vīriešiem. Tā kā vidēji viņas dzīvo ilgāk par vīriešiem, bet viņu veselības stāvoklis bieži ir sliktāks, sievietēm ir vajadzīga intensīvāka ilgtermiņa aprūpe un ilgāku laiku. Taču to var atļauties mazāks skaits sieviešu, jo dzimumu nelīdzsvarotības dēļ viņu darba samaksa un mūža garumā uzkrātā pensija ir mazāka nekā vīriešiem.

Labi darba nosacījumi aprūpes nozarē ir būtiski nozares noturības un pievilcīguma, kā arī dzimumu līdztiesības nodrošināšanai. Starp šajā nozarē nodarbinātajiem 90 % ir sievietes, un darbvietas bieži ir mazapmaksātas un nestabilas. Pat tad, ja aprūpi saņem mūsu vistuvākie, aprūpes darbs bieži netiek pietiekami novērtēts. Turklāt aprūpes darbiniekiem bieži nav karjeras izaugsmes iespēju, un pieejamā apmācība neatbilst prasmju pilnveides vajadzībām. Aprūpes nozarē ir plaši izplatīts nepilna laika darbs, kas nozīmē, ka daudzu darbinieku mēneša ienākumi ir vēl mazāki. Dažām neaizsargātām aprūpes darbinieku grupām, piemēram, māsasaimniecībās dzīvojošiem aprūpētājiem un māsasaimniecībā nodarbinātām personām, darba nosacījumi var būt pat ekspluatējoši.

Pēc Starptautiskās Darba organizācija aplēsēm, katru gadu ieguldot **1,1 %** no IKP pirmsskolas izglītībā un aprūpē un **1,8 %** no IKP ilgtermiņa aprūpē, līdz **2035. gadam** Eiropā varētu radīt **26,7 miljonus** papildu darbvieta.

Aprūpes sistēmu trūkumi rada zaudējumus ekonomikai un ierobežo nozares potenciālu radīt darbvieta. Ieguldījumi aprūpes pakalpojumos palīdzēs lielākam skaitam sieviešu iesaistīties darba tirgū un palielinās ieņēmumus publiskajos budžetos.

Šī stratēģija nosaka rīcības plānu gan aprūpētāju, gan aprūpējamo situācijas uzlabošanai. Tā aicina padarīt pieejamākus kvalitatīvus un cenas ziņā pieņemamus aprūpes pakalpojumus un uzlabot aprūpētāju darba nosacījumus un darba un privātās dzīves līdzsvaru. Tā palīdzēs īstenot **Eiropas sociālo tiesību pīlāra principus par kvalitatīvas un cenas ziņā pieņemamas aprūpes pieejamību** un sasniegt pamatmērķus nodarbinātības jomā un nabadzības mazināšanā visā ES līdz 2030. gadam, kurus ES vadītāji atzinīgi novērtēja Portu samitā 2021. gada maijā un apstiprināja Eiropadome.

Šīs stratēģijas pamatā ir divi Padomes ieteikumi — par Barselonas mērķu pārskatīšanu attiecībā uz pirmsskolas izglītību un aprūpi un par cenas ziņā pieņemamas un kvalitatīvas ilgtermiņa aprūpes pieejamību. Tie nodrošina politikas satvarus reformām un ieguldījumiem valsts, reģionālā un vietējā līmenī. Abi attiecas uz aprūpes pietiekamību, pieejamību un kvalitāti, kā arī uz aprūpētāju darba nosacījumiem. Šajā paziņojumā ir izklāstīti turpmāki atbalsta pasākumi ES līmenī un izteikts aicinājums dalībvalstīm veikt pasākumus valsts līmenī².

Šī stratēģija tapa, reaģējot uz aicinājumiem, ko izteikušas dažādas ieinteresētās personas ES un valsts līmenī. Eiropas Parlaments³, Padome, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu

²Komisijas dienestu darba dokumentā, kas pievienots Komisijas priekšlikumam Padomes ieteikumam par piekļuvi cenas ziņā pieejamai, augsti kvalitatīvai ilgtermiņa aprūpei (SWD(2022) 441), sniegti pierādījumi, kas pamato galvenās nozares problēmas, un konkrēti piemēri, kā risināt problēmas, iedvesmojoties no pasākumiem, kas veikti visās ES dalībvalstīs.

³Eiropas Parlamenta 2022. gada 5. jūlija rezolūcija par virzību uz kopīgu Eiropas rīcību aprūpes jomā (2021/2253(INI)).

komiteja, Reģionu komiteja, sociālie partneri un pilsoniskā sabiedrība — visi ir aicinājuši ES pastiprināt rīcību šajā jomā⁴. Tās pamatā ir iepriekšējā laikposmā gūtā pieredze saistībā ar Barcelonas mērķiem, jo īpaši progresa trūkums mērķa sasniegšanā vairākās dalībvalstīs. Šajā stratēģijā ir ņemts vērā arī konferences par Eiropas nākotni priekšlikums⁵ par demogrāfiskajām pārmaiņām, kurā aicināts nodrošināt kvalitatīvu, cenas ziņā pieņemamu un pieejamu ilgtermiņa aprūpi, kas apmierina gan aprūpējamo, gan aprūpētāju vajadzības, kā arī kvalitatīvu, cenas ziņā pieņemamu un pieejamu bērnu aprūpi visā ES, lai mātes un tēvi varētu bez bažām līdzsvarot darbu un privāto dzīvi.

2. APRŪPES PAKALPOJUMU UZLABOŠANA

No mājās dzīvojošajiem cilvēkiem vidēji **26,6 %** cilvēku, kam ir 65 vai vairāk gadu, un **39,4 %** cilvēku, kam ir 75 vai vairāk gadu, ir vajadzīga ilgtermiņa aprūpe.

Ilgtermiņa aprūpe var būt vajadzīga **30,8 miljoniem cilvēku** visā Eiropas Savienībā, un tiek prognozēts, ka šādu cilvēku skaits palielināsies par vairāk nekā 7 miljoniem, **2050. gadā sasniedzot 38,1 miljonu**.

Aprūpes pakalpojumi būtu jāpaplašina, lai apmierinātu gan esošās, gan nākotnes vajadzības pēc aprūpes. Aprūpes pakalpojumu pieejamība jāpaplašina, vienlaikus uzlabojot arī to kvalitāti un cenas pieņemamību.

Kvalitāte ietver ne tikai infrastruktūru un pakalpojumus, bet arī saskarsmi un cilvēciskās attiecības starp aprūpētājiem un aprūpējamajiem.

Lai visi bērni varētu pilnvērtīgi izmantot pirmsskolas izglītības un aprūpes pakalpojumu sniegtās priekšrocības, šiem pakalpojumiem jābūt augstvērtīgiem, iekļaujošiem un bez segregācijas. Turklāt kvalitāte ir svarīga, lai palielinātu vecāku uzticēšanos pakalpojumiem un nodrošinātu, ka šie pakalpojumi veicina bērna veselīgu emocionālo attīstību un zināšanu apguvi.

Kvalitatīva ilgtermiņa aprūpe sekmē aprūpējamo labbūtību un pašcieņu un nodrošina tiem pamattiesības, tajā skaitā novēršot un mazinot izolāciju, vientulību un to fiziskās un psiholoģiskās sekas. Šo mērķu sasniegšanai ir nepieciešami augsti kvalitātes standarti. Tie būtu vienlīdzīgi jāpiemēro gan valsts, gan privātajiem aprūpes pakalpojumu sniedzējiem, un to pamatā vajadzētu būt stingriem kvalitātes un izpildes nodrošināšanas mehānismiem, pārraudzības metodēm un visaptverošām kvalitātes sistēmām, kuru bieži trūkst. Inovatīva aprūpes vide, piemēram, kopīgi mājokļi, kur cilvēki ar ilgtermiņa aprūpes vajadzībām kopīgi saņem atbalsta un aprūpes pakalpojumus mājās, kā arī pielāgoti mājokļi vai mājokļi, kuros dzīvo vairākas paaudzes, var sekmēt kontaktus un solidaritāti starp dažādām paaudzēm, vienlaikus atbalstot neatkarīgu dzīvi un sociālo saskarsmi, kas pozitīvi ietekmē to cilvēku labbūtību, kuriem ir vajadzīga aprūpe un sociālā kohēzija. Klimata pārmaiņām pielāgota

⁴ Komisijas dienestu darba dokuments (2022) 440.

⁵ Konference par Eiropas nākotni, Ziņojums par galīgo rezultātu, 2022. gada maijs, 15. priekšlikums.

aprūpes vide var arī pasargāt neaizsargātus cilvēkus, piemēram, vecāka gadagājuma ļaudis, no bīstamiem laikapstākļiem, piemēram, karstuma viļņiem.

Uzlabojot aprūpes pakalpojumu cenas pieņemamību, tiek veicināts taisnīgums aprūpes pieejamībā. Augstas izmaksas ir viens no visnopietnākajiem šķēršļiem, kas kavē vecākus pieteikt bērnus dalībai pirmsskolas izglītībā un aprūpē. Cenas ir problēma arī ilgtermiņa aprūpē, jo sociālās aizsardzības segums aptver ilgtermiņa aprūpi vienīgi daļēji un parasti ierobežotā apmērā, tāpēc daudz cilvēki šo aprūpi nevar atļauties. Apmēram trešdaļa mājsaimniecību ar ilgtermiņa aprūpes vajadzībām neizmanto mājas aprūpes pakalpojumus, jo nevar tos atļauties, un daudziem cilvēkiem ar ilgtermiņa aprūpes vajadzībām un viņu ģimenēm var nākties maksāt lielas summas pašiem. Tāpēc daudzi ir pakļauti ienākumu nabadzības riskam un var nonākt finansiālās grūtībās, ja tiem radīsies ilgtermiņa aprūpes vajadzības.

Padarīt aprūpes pakalpojumus pieejamus nozīmē nodrošināt cilvēkiem, kam vajadzīga aprūpe, (un viņu ģimenēm) iespējas un līdzekļus faktiski izmantot esošos pakalpojumus. Šim nolūkam var būt nepieciešams pielāgot telpas, lai tās būtu fiziski pieejamas aprūpējamajiem un aprūpētājiem ar invaliditāti. Pasākumi, kas paredzēti Personu ar invaliditāti tiesību stratēģijā 2021.–2030. gadam, veicinās aprūpes kvalitātes un pieejamības uzlabošanu, neatkarīgu dzīvi un iekļaušanos sabiedrībā. Padarīt aprūpes pakalpojumus pieejamus nozīmē arī to, ka dažādu darbalaika modeļu dēļ aprūpe var būt nepieciešama arī ārpus parastā darbalaika, piemēram, cilvēkiem, kuri strādā maiņās vai naktīs. Aprūpes pakalpojumu pieejamībai ir svarīgi arī tas, lai aprūpes iestādes neatrastos pārāk tālu un būtu pietiekami ātri sasniedzamas. Šādu iestāžu izvietošana darbavietā vai tās tuvumā var mazināt vecākiem loģistikas grūtības, jo īpaši tad, ja darba pienākumi prasa fizisku klātbūtni. Visbeidzot, apgrūtināšiem administratīviem reģistrācijas procesiem, tajā skaitā reģistrācijas procesiem tiešsaistē, nebūtu jāklūst par šķērslī, kas kavē vecākus, arī ģimenes, kuras ir pakļautas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam, pieteikt bērnus dalībai pirmsskolas izglītībā un aprūpē. Arī pārlieku sarežģīta pabalstu pieprasīšanas procedūra, kas noteikta, nerēķinoties ar to cilvēku laiku un iespējām, kuriem ir nepieciešama aprūpe, var kļūt par šķērslī, kas liedz tiem pieteikties.

Jo īpaši lauku apvidos, attālos reģionos un reģionos ar zemu iedzīvotāju blīvumu aprūpes (pirmsskolas izglītības un aprūpes, kā arī ilgtermiņa aprūpes) pakalpojumi nav pieejami vispār vai ir pieejami nepietiekamā apjomā lielu attālumu vai ierobežotu sabiedriskā transporta izmantošanas iespēju dēļ. Ilgtermiņa aprūpes iespēju pieejamība un daudzveidība ir nepietiekama, un tas rada bažas par nevienlīdzību. Tradicionālā aprūpes iespēju izvēle ir starp neformālo aprūpi (ko parasti sniedz ģimenes locekļi vai draugi, un gandrīz vienmēr tās ir sievietes) un ievietošanu aprūpes iestādē. Citas iespējas, piemēram, aprūpe mājās un kopienā balstīti aprūpes pakalpojumi, sāk kļūt plašāk pieejamas visā ES, bet nevienmērīgi.

2.1. PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBA UN APRŪPE

Eiropas sociālo tiesību pīlāra 11. princips atzīst bērnu tiesības uz cenas ziņā pieņemamu un kvalitatīvu pirmsskolas izglītību un aprūpi. Padomes ieteikums par kvalitatīvām pirmsskolas izglītības un aprūpes sistēmām⁶ atbalsta dalībvalstis to centienos uzlabot pirmsskolas izglītības un aprūpes pieejamību un kvalitāti un mudina tās pieņemt kvalitātes sistēmu. ES stratēģija par bērna tiesībām⁷ un Eiropas Garantija bērniem⁸ veido jaunu, visaptverošu ES politikas satvaru nolūkā aizsargāt visu bērnu tiesības un nodrošināt

⁶ Padomes ieteikums (2019. gada 22. maijs), OV C 189, 5.6.2019.

⁷ COM(2021) 142 final.

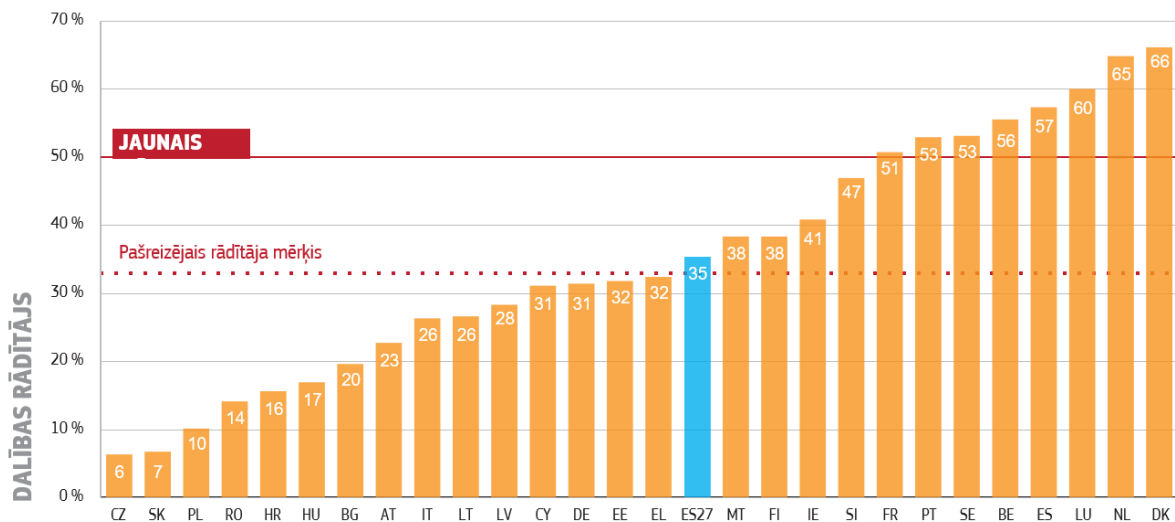
⁸ Padomes ieteikums (2021. gada 14. jūnijs), OV C 223, 22.6.2021.

amatpakalpojumu pieejamību bērniem, kuri atrodas neaizsargātības situācijā vai nāk no nelabvēlīgas vides. Konkrētāk, Eiropas Garantijas bērniem mērķis ir nodrošināt, ka Eiropā visi bērni, kuri ir pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam, var brīvi un efektīvi piekļūt kvalitatīvai pirmsskolas izglītībai un aprūpei. Tā nosaka dalībvalstīm pienākumu izstrādāt valsts rīcības plānus šo mērķu īstenošanai praksē.

Eiropas pusgada laikā ES pārrauga progresu pirmsskolas izglītības un aprūpes nodrošināšanā, saikni starp bērnu aprūpi un sieviešu dalību darba tirgū, kā arī sasniegumus sociālajā iekļaušanā, jo īpaši attiecībā uz bērniem, kuri nāk no nelabvēlīgas vides. Tā atbalsta dalībvalstu veiktās reformas un ieguldījumus, izmantojot ES fondus.

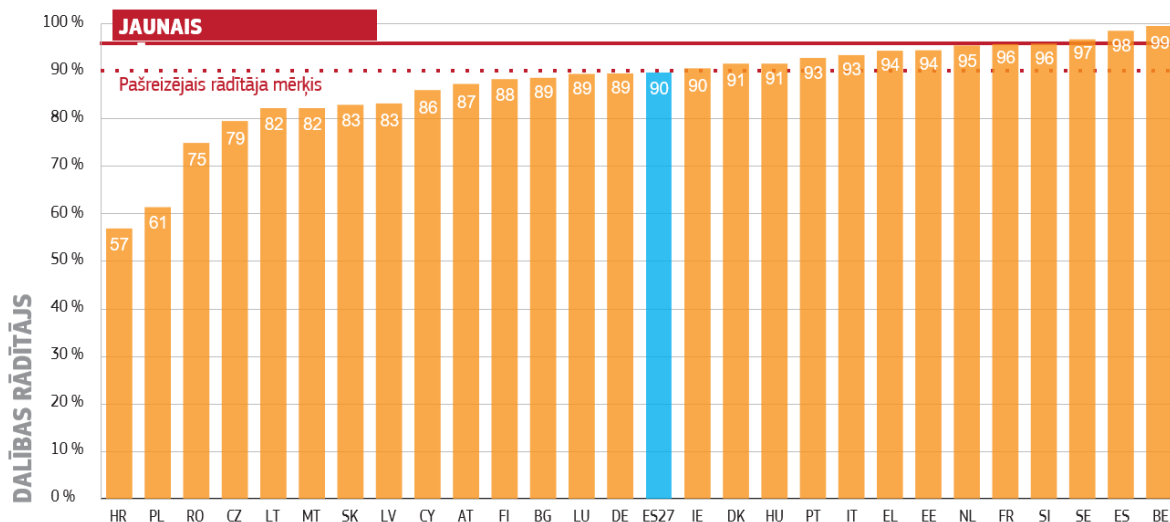
Eiropadome 2002. gadā izvirzīja Barselonas mērķus⁹, kuru mērķis ir novērst šķēršļus sieviešu dalībai darba tirgū, uzlabojot bērnu aprūpes nodrošināšanu. Pēdējos 20 gados ir gūti ievērojami panākumi un sasniegti sākotnējie mērķi vidējā ES līmenī. Tomēr dalībvalstu līmenī joprojām ir vērojamas lielas atšķirības, un daudzas no tām nav sasniegušas mērķus, jo īpaši attiecībā uz visjaunāko bērnu grupu un bērniem no nelabvēlīgas vides. **Tāpēc Komisija ierosina pārskatīt Barselonas mērķus, lai noteiktu jaunus, ambiciozus, tomēr reāli sasniedzamus mērķus un veicinātu augšupēju konvergenci visā ES, nodrošinot reālu progresu visās dalībvalstīs un reģionos.**

1. diagramma. Bērnu vecumā līdz trim gadiem dalības līmenis pirmsskolas izglītībā un aprūpē (pašreizējais mērķis 33 %, EU-SILC dati par 2019. gadu).

2. diagramma. Bērnu, kuri vecāki par 3 gadiem, dalība pirmsskolas izglītībā un aprūpē (pašreizējais mērķis 90 %, EU-SILC dati par 2019. gadu).

⁹ Eiropadomes sanāksme Barselonā 2002. gada 15. un 16. martā (2002) (SN 100/1/02 REV 1).

Pārskatītie Barcelonas mērķi: vismaz **50 %** bērnu līdz trīs gadu vecumam un vismaz **96 %** bērnu vecumā no trim gadiem līdz obligātajam pamatskolas vecumam būtu jāpiedalās pirmsskolas izglītībā un aprūpē.

Līdz 50 % palielinot dalību pirmsskolas izglītībā un aprūpē starp bērniem līdz trīs gadu vecumam, strādājošo māšu skaits būtiski palielināsies (par **2–32 %** atkarībā no tā, cik lielā mērā valsts ir pietuvojusies šim **50 %** mērķim, kāds tajā ir pieprasījums pēc darbaspēka un nodarbināto sieviešu īpatsvars).

Ierosinājums pārskatīt Barcelonas mērķus paredz pievienot jaunas dimensijas: 1) nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu dalība, un 2) laiks, kas pavadīts pirmsskolas izglītībā un aprūpē (t. i., stundu skaits nedēļā).

Šie jaunie aspekti ir īpaši svarīgi bērniem, kuri atrodas neaizsargātības situācijā vai nāk no nelabvēlīgas vides, un viņu ģimenēm. Jo īpaši tas attiecas uz bērniem ar invaliditāti, nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautiem bērniem, bērniem no bezpajumtnieku ģimenēm, romu bērniem¹⁰ un bērniem no minoritāšu grupām, migrantu izcelsmes bērniem, bēgļu bērniem un bērniem, kuri bēg no bruņota konflikta. Mudināt uz dalību pirmsskolas izglītībā un aprūpē ir bērna labākajās interesēs, domājot par viņa turpmāko dzīvi, jo tas sekmēs sociālo iekļaušanu un ļaus pārraut nabadzības apburto loku. Vienlaikus mājsaimniecībās ar zemiem ienākumiem mātēm var būt grūtāk atrast darbu, ja viņu profesionālās prasmes vai pieredze ir zemā līmenī vai vairs nav aktuāla. No nodarbinātības (at)sākšanas viņas var atturēt arī tādi faktori kā, piemēram, salīdzinoši augstas bērnu aprūpes izmaksas un iespējami demotivējoša nodokļu un pabalstu sistēma. Līdz ar to, veicinot bērnu no mājsaimniecībām ar

27 % nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu vecumā līdz diviem gadiem ES piedalījās pirmsskolas izglītībā un aprūpē 2019. gadā. Šis rādītājs ir **ievērojami zemāks par vidējo līmeni**, kas ir **35 %**. Arī atsevišķās dalībvalstīs pakalpojumu pieejamība būtiski atšķiras, salīdzinot lauku apvidus un attālus reģionus ar pilsētām.

¹⁰ COM(2020) 620 final, 7.10.2020, OV 2021C 93/01.

zemiem ienākumiem plašāku dalību pirmsskolas izglītībā un aprūpē, ir iespējams veicināt arī māšu atgriešanos darbā.

Pirmsskolas izglītība un aprūpe jānodrošina **pietiekami ilgas stundas**, lai vecāki, jo īpaši mātes, varētu jēgpilni strādāt algotu darbu. Pirmsskolas izglītības un aprūpes maznozīmīga intensitāte neveicina ciešu piesaisti darba tirgum. Tāpēc, vērtējot dalībvalstu progresu pirmsskolas izglītības un aprūpes nodrošināšanā, jāņem vērā gan kopējā dalība, gan bērnu aprūpes stundu skaits, jo šie rādītāji uzsver dažādus aspektus.

Viens no veidiem, kā nodrošināt pienācīgu pirmsskolas izglītību un aprūpi, ir noteikt likumīgas tiesības uz to; tādējādi valsts iestādes nodrošinātu vietu visiem bērniem, kuru vecāki to lūdz. Lielākajā daļā dalībvalstu šādas likumīgas tiesības pastāv, bet ievērojami atšķiras sākuma vecums. Ideālā gadījumā starp pienācīgi apmaksāta ģimenes atvaļinājuma beigām un likumīgām tiesībām uz vietu pirmsskolas izglītībā un aprūpē nevajadzētu būt pārtraukumam.

Pienākumi aprūpēt bērnu nebeidzas, kad bērns sāk iet pamatskolā. Ja vecāku darbalaiks un skolas darbalaiks atšķiras, pieejama un cenas ziņā pieņemama ārpuskolas aprūpe bērniem ir ļoti svarīga. Tā varētu ietvert arī citus atbalsta pakalpojumus, piemēram, palīdzību mājasdarbu izpildē, jo īpaši bērniem no nelabvēlīgas vides. Turklāt bērniem būtu jāuzaug, jāspēlējas un jāsocializējas vidē, kas veicina viscaur veselīgu dzīvesveidu.

*Kopā ar šo stratēģiju Komisija izvirza **priekšlikumu Padomes ieteikumam par Barcelonas mērķu pārskatīšanu**, kas aicina dalībvalstis:*

— *sasniegt pārskatītos mērķus attiecībā uz dalību pirmsskolas izglītībā un aprūpē līdz 2030. gadam, proti, vismaz 50 % bērnu vecumā līdz trim gadiem un vismaz 96 % bērnu vecumā no trim gadiem līdz obligātajam pirmsskolas vecumam būtu jāpiedalās pirmsskolas izglītībā un aprūpē, pēdējais no minētajiem atbilst Eiropas izglītības telpas mērķim;*

— *nodrošināt pirmsskolas izglītības un aprūpes pietiekamu ilgumu stundās, lai vecāki varētu jēgpilni strādāt algotu darbu;*

— *novērst atšķirību rādītājos par dalību pirmsskolas izglītībā un aprūpē starp nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautajiem bērniem un visiem bērniem kopumā;*

— *veikt pasākumus, lai visiem bērniem uzlabotu iekļaujošas pirmsskolas izglītības un aprūpes kvalitāti, pieejamību un pieņemamību cenas ziņā un ieviestu likumīgas tiesības uz pirmsskolas izglītību un aprūpi, ņemot vērā pienācīgi apmaksāta ģimenes atvaļinājuma pieejamību un ilgumu;*

— *uzlabot pirmsskolas izglītības un aprūpes personāla darba nosacījumus, vienlaikus uzlabojot darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un mazinot dzimumu atšķirības aprūpē.*

Komisija:

— *turpinās stingri atbalstīt dalībvalstis to individuālajos centienos izstrādāt un īstenot reformas pirmsskolas izglītības un aprūpes jomā, izmantojot Eiropas izglītības telpas stratēģisko satvaru un tehniskā atbalsta instrumentu, tajā skaitā nolūkā nodrošināt pieejamu, cenas ziņā pieņemamu, kvalitatīvu un iekļaujošu pirmsskolas izglītību un aprūpi un pienācīgas pārraudzības un izvērtēšanas sistēmas. Tā turpinās Eiropas pusgada laikā pārraudzīt dalībvalstu rīcību un sniegt tām norādījumus šajā jomā, izmantojot mērķtiecīgu*

analīzi un atbalstu un veicinot un atvieglojot paraugprakses apmaiņu, savstarpējas mācīšanās un tehnisko spēju veidošanas pasākumus.

2.2. ILGTERMIŅA APRŪPE

Vienotu stratēģisko redzējumu par ilgtermiņa aprūpi ES sniedz vairāki ES līmeņa instrumenti un iniciatīvas. ES Pamattiesību harta atzīst vecāka gadagājuma cilvēku tiesības dzīvot cilvēka cienīgu un neatkarīgu dzīvi un piedalīties sabiedriskajā un kultūras dzīvē. Tajā ir nostiprinātas tiesības cilvēkiem ar invaliditāti izmantot pasākumus, kas paredzēti, lai nodrošinātu viņu neatkarību, sociālo un profesionālo integrāciju un dalību sabiedrības dzīvē. Eiropas sociālo tiesību pīlāra 18. princips nosaka tiesības uz kvalitatīvu un cenas ziņā pieņemamu ilgtermiņa aprūpi, jo īpaši aprūpi mājās un kopienā balstītiem pakalpojumiem. Komisija palīdz dalībvalstīm pārvarēt ar ilgtermiņa aprūpi saistītās problēmas, veicot kopīgu analīzi un īstenojot paraugprakses apmaiņu un savstarpējo mācīšanos. Tā pārrauga politikas izstrādi Eiropas pusgada laikā un atbalsta reformas un ieguldījumus, izmantojot ES finansējumu.

Tomēr politikas reformas stimulēšanai ir nepieciešama mērķorientētāka ES rīcība. Ilgtermiņa aprūpes pakalpojumi bieži nav samēroti ar vajadzībām, to cenas nav pieņemamas, un netiek nodrošināta augsta kvalitāte. Turklāt joprojām pastāv ievērojamas problēmas nodrošināt vienlīdzības principu ievērošanu, izvēles brīvību, tiesības uz neatkarīgu dzīvi un nepārkāpt jebkādas segregācijas aizliegumu attiecībā uz cilvēkiem ar ilgtermiņa aprūpes vajadzībām. Darba apstākļi aprūpes nozarē ir smagi, bet algas ir zemas, kas daļēji izskaidro personāla trūkumu nozarē. Lai palīdzētu pārvarētu šīs strukturālās nepilnības, Komisija ierosina Padomes ieteikumu, kurā ir izklāstīts visaptverošs politikas satvars ar norādījumiem par ieguldījumiem un reformām ilgtermiņa aprūpē un vairākiem papildu atbalsta pasākumiem.

*Vienlaikus ar šo stratēģiju Komisija izvērza **priekšlikumu Padomes ieteikumam par ilgtermiņa aprūpi**, kas aicina dalībvalstis rīkoties, lai risinātu kopīgās problēmas ilgtermiņa aprūpē. Konkrētāk, šis priekšlikums ieteikumam:*

— mudina dalībvalstis stiprināt sociālo aizsardzību ilgtermiņa aprūpes vajadzībām un uzlabot ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu pietiekamību un pieejamību;

— ierosina kvalitātes principu kopumu un sniedz norādījumus par kvalitātes nodrošināšanu, pamatojoties uz Sociālās aizsardzības komitejas iepriekš paveikto darbu šajā jomā;

— aicina rīkoties, lai uzlabotu darba nosacījumus un prasmju pilnveides un pārkvalifikācijas iespējas aprūpes nozarē, vienlaikus uzsverot neformālo aprūpētāju nozīmīgo pienesumu un nepieciešamību tos atbalstīt;

— nosaka vairākus politikas pienācīgas pārvaldības un ilgtspējīga finansējuma principus.

Aprūpes jomā ir nepieciešama stratēģiska un integrēta pieeja. Uz konkrētu cilvēku vērsta un neatkarīgu dzīvi veicinošas pieejas ir sastopamas reti, un situāciju vēl vairāk saasina nepietiekama integrācija starp ilgtermiņa aprūpi un veselības aprūpi vai starp neformālo aprūpi, aprūpi mājās, kopienā balstītu aprūpi un aprūpi aprūpes iestādēs. Uz konkrētu cilvēku vērsta pieeja nozīmē piedāvāt dažādu pakalpojumu izvēli atbilstoši cilvēku vajadzībām un uzlabot pāreju no institucionālās aprūpes uz aprūpi mājās un kopienā balstītiem pakalpojumiem.

Ilgtērmiņa aprūpes pakalpojumi, kas ir sekmīgi integrēti veselības aprūpē un nodrošina labus aprūpes risinājumus, tajā skaitā cilvēkiem, kam ir vajadzīga paliatīvā aprūpe, uzlabo dzīves kvalitāti un veselības rezultātus, un var veicināt izmaksu lietderību, palīdzot samazināt slogu slimnīcām un citām veselības aprūpes iestādēm. Mērķorientēta ekspertu palīdzība var palīdzēt dalībvalstīm izstrādāt un ieviest integrētas aprūpes pieejas, kas sniedz ieguvumus gan ilgtermiņa aprūpes, gan veselības aprūpes sistēmai.

Tika prognozēts, ka **veselības uzraudzībai mājās** paredzēto IKT risinājumu pasaules tirgus pieaugs no nepilniem **11 miljardiem EUR 2016. gadā** līdz apmēram **32 miljardiem EUR 2021. gadā**, savukārt robotu un citu vecāka gadagājuma cilvēkiem paredzētu palīgierīču Eiropas tirgus aplēstais apjoms 2016. gadā bija aptuveni 13 miljoni EUR, un bija skaidrs, ka tas turpinās augt.

Digitālā pārkārtošanās arī piedāvā dažādas iespējas. Lai gan tehnoloģija nevar un tai nevajadzētu aizstāt cilvēcisku saskarsmi, kas ir aprūpes darba būtība, inovatīvi digitāli risinājumi, piemēram, informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, palīgtehnoloģijas, teleaprūpe, tālveselība, mākslīgais intelekts un robotika var uzlabot kvalitatīvu, cenas ziņā pieņemamu aprūpes pakalpojumu pieejamību un atvieglot neatkarīgu dzīvi. Šie risinājumi arī var stiprināt darba ražīgumu nozarē, pārņemot noteiktus smagus vai kaitīgus uzdevumus, ko veic aprūpes darbinieki, uzlabot lietu pārvaldību un drošību un veselības aizsardzību darbā, palīdzēt attālināti uzraudzīt aprūpējamus un atvieglot aprūpes darbinieku apmācību un pieņemšanu darbā. Ieguldot šajās tehnoloģijās, vienlaikus jāiegulda arī digitālajās prasmēs, novēršot pieklūstamības šķēršļus cilvēkiem ar invaliditāti un uzlabojot savienojamību lauku apvidos un attālos reģionos.

Komisija plaši atbalsta izpēti un inovāciju attiecībā uz digitālajiem rīkiem aktīvam un veselīgam dzīvesveidam, kā arī integrētai un uz konkrētu personu vērstai aprūpei. Eiropas Savienības politikas veicina digitālo pārkārtošanos, arī publisko pakalpojumu digitalizāciju Eiropas digitālās desmitgades ietvaros, un digitālus publiskos pakalpojumus, kuri ir iekļaujoši un pieejami cilvēkiem ar invaliditāti. Priekšlikuma par Eiropas veselības datu telpu¹¹ uzdevums ir dot cilvēkiem iespēju dalīties savos veselības datos ar aprūpes sniedzējiem pēc savas izvēles, lai uzlabotu veselības aprūpes sniegšanu. Neskatoties uz vairāku veiksmīgu risinājumu ieviešanu praksē un arvien jaunām inovācijām šajā jomā, aprūpei paredzētu inovatīvu tehnoloģiju un digitālu risinājumu izmantošanas izvēršanai ir jāizveido atbilstošs satvars, lai atvieglotu paraugprakses pārnesi.

Politikas reformas var atbalstīt arī starptautiska sadarbība. Covid-19 pandēmija un demogrāfiskās problēmas ir izvirzījušas ilgtermiņa aprūpi pasaules darba kārtības augšgalā. Starptautiski pieejamas zināšanas var stiprināt uz pierādījumiem balstītas politikas izstrādi arī ES līmenī. Starptautiskā Darba organizācija (SDO) 2021. gada “Vispasaules aicinājumā rīkoties, lai no Covid-19 krīzes atveseļotos, piemērojot uz cilvēku vērstu pieeju, kas ir iekļaujoša, ilgtspējīga un noturīga” uzsvēra, ka aprūpes ekonomika piedāvā ievērojamas pienācīga darba iespējas. Tā uzsvēra nepieciešamību ieguldīt aprūpes nozarē, risināt resursu trūkuma problēmu un uzlabot darba nosacījumus. SDO veiktais darbs par aprūpes darbinieku, arī mājāsaimniecībā nodarbinātu personu un mājāsaimniecībās dzīvojošu aprūpētāju, sociālo aizsardzību un darba nosacījumiem ir labs pamats, lai analizētu nozares problēmas visā pasaulē un attiecīgos starptautiskos standartus. Integrētā aprūpe un ilgtermiņa aprūpe ir arī to pasākumu pamatā, ko Pasaules Veselības organizācija (PVO) ieviesa, īstenojot ANO Veselīgu vecumdienu desmitgadi. Cieša koordinācija starp dalībvalstīm var palīdzēt palielināt šo iniciatīvu ietekmi un dot ES iespēju uzņemties daudz nozīmīgāku lomu pasaules demogrāfisko problēmu risināšanā. Sociālās aizsardzības efektivitātes mērījumu analīze, ko Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (ESAO) veica ar Eiropas Komisijas atbalstu, arī var

¹¹ COM(2022) 197 final.

noderēt pienācīgas politikas veidošanā, lai palielinātu sociālo aizsardzību ilgtermiņa aprūpes vajadzībām.

Komisija:

— piedāvās dalībvalstīm tiešu tehnisku atbalstu no Tehniskā atbalsta instrumenta saskaņā ar jaunu pamatprojektu “**Virzoties uz integrētu, uz konkrētu cilvēku vērstu aprūpi**”. Šāda atbalsta mērķis ir veicināt reformas saskaņā ar priekšlikumu Padomes ieteikumam par cenas ziņā pieņemamas, kvalitatīvas ilgtermiņa aprūpes pieejamību. Pamatprojekts pēc dalībvalstu pieprasījuma palīdzēs tām izstrādāt un īstenot reformas, kuru mērķis ir stiprināt koordināciju starp veselības, sociālo un ilgtermiņa aprūpi un dažādu aprūpes līmeņu integrāciju, izvirzot pakalpojumu centrā konkrēto personu, lai nodrošinātu kvalitatīvāku un pieejamāku aprūpi visos dzīves posmos;

— finansēs zināšanu centru, lai apkopotu inovatīvas tehnoloģijas un/vai digitālus risinājumus veselības aprūpes un aprūpes nodrošināšanai, īstenojot **partnerību “Veselības un aprūpes sistēmu pārveidei”**, ko izveidos **pamatprogrammā “Apvārsnis Eiropa”**. Šis centrs atbalstīs paraugprakses izvērtēšanu un pārnesamību un darbosies kā kopienas veidošanas un apmaiņas forums. Papildus finansējums izpētei un inovācijai saistībā ar uz konkrētu cilvēku vērstu aprūpi un digitālo risinājumu ieviešanu būs pieejams “Apvārsnis Eiropa” un “Digitālā Eiropa” programmās;

— izveidos **stratēģisku partnerību ar PVO**, lai sniegtu konkrētai valstij paredzētu atbalstu politikas pasākumu izstrādē un īstenošanā ar mērķi nodrošināt kvalitatīvu ilgtermiņa aprūpi, arī izmantojot integrētas aprūpes pakalpojumus. Šos pasākumus papildinās zināšanu repozitorijs ar atvērtu piekļuvi un atbalsts starpdisciplinārai informācijas apmaiņai starp ieinteresētajām personām.

Komisija aicina:

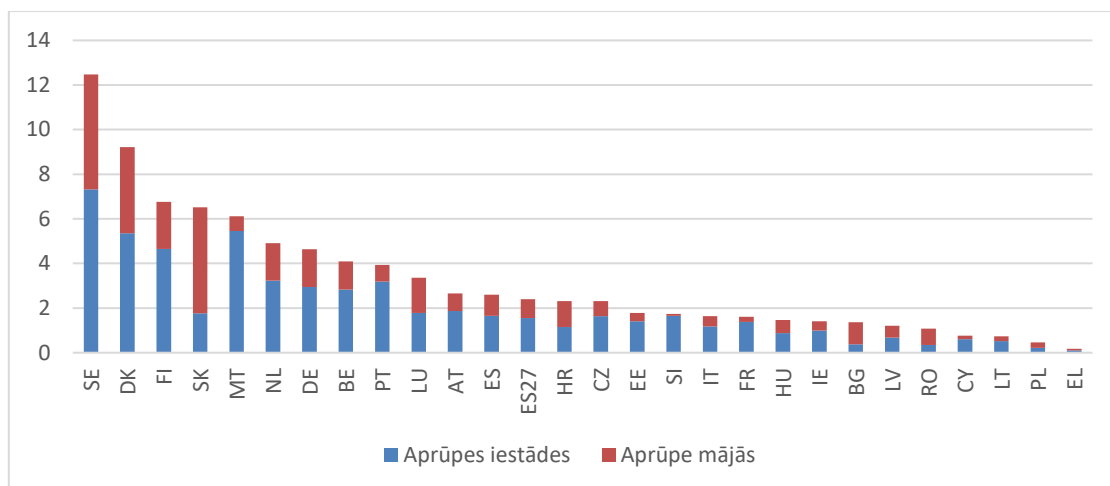
— dalībvalstis, sociālos partnerus un pilsonisko sabiedrību izmantot digitālo risinājumu potenciālu un integrēt tos aprūpes politiku un saistītā finansējuma izstrādē, ieviešanā un pārraudzībā.

3. NOTURĪBAS UN DZIMUMU LĪDZSVARA UZLABOŠANA APRŪPES NOZARĒ

3.1. DARBA NOSACĪJUMU UZLABOŠANA APRŪPES NOZARĒ

Aprūpes nozarei piemīt liels potenciāls radīt jaunas darbvietas, jo īpaši ņemot vērā **iedzīvotāju novecošanu**. Lai nodrošinātu ilgtermiņa aprūpi tādā pašā līmenī, līdz 2050. gadam ilgtermiņa aprūpes darbinieku skaitu būtu jāpapildina par vairāk nekā 1,6 miljoniem cilvēku. Lai nozare spētu reaģēt uz augošo pieprasījumu pēc aprūpes, tai ir ne tikai jāsaģlabā esošais personāls, bet arī jāpiesaista papildu darbinieki ar atbilstošām prasmēm.

3. diagramma. Ilgtermiņa aprūpes darbinieku skaits (pilnslodzes ekvivalents) uz 100 cilvēkiem, kas vecāki par 65 gadiem, 2019. gads

Avots: ES darbaspēka apsekojums (2019), Barslund, M., et al. (2021).

Tomēr **darbaspēka trūkums** ES ir aizvien izteiktāks, tostarp darba tirgus atvēršanā pēc pandēmijas. Tas atspoguļo tādas strukturālas problēmas kā, piemēram, novecošana, divējādā pārkārtošanās, ieviešot digitalizāciju un cīnoties pret klimata pārmaiņām, nelabvēlīgi darba nosacījumi dažās nozarēs un profesijās un prasmju trūkums. Aprūpes nozarē darbaspēka trūkums ir īpaši jūtams, jo darba apstākļi tajā bieži ir smagi, bet algas — zemas.

Aprūpes speciālisti, aprūpes speciālistu palīgi un personu aprūpētāji mājās bija starp tām 19 profesijām, kurās 2021. gadā tika novērots **izteikts darbaspēka trūkums** vairākās ES dalībvalstīs.

Daudzas dalībvalstis jau izjūt darbaspēka trūkumu nozarē, jo gandrīz katrs septītais darba sludinājums ir saistīts ar ilgtermiņa aprūpi.

Tā kā aprūpes nozarē valda izteikta dzimumu segregācija, daudzveidīgāka darbaspēka piesaistīšana, jo īpaši pieņemot darbā vairāk vīriešu, var palīdzēt mazināt segregāciju darba tirgū un apkarot dzimumu stereotipus visos aprūpes līmeņos. Lai gan jaunu darbvietu radīšanas potenciāls ir augstāks lauku apvidos, kur vidējais iedzīvotāju vecums ir lielāks, arī darbaspēka trūkums tur ir jūtams asāk, jo darbaspējas vecuma iedzīvotāju ir mazāk un ir vērojama tendence tieši sievietēm pārcelties uz dzīvi citur¹².

Labāki darba nosacījumi un atalgojums apvienojumā ar spēcīgu sociālo dialogu, izglītību un apmācību padarīs darbu aprūpes nozarē pievilcīgāku. Ilgtermiņa aprūpes un pirmsskolas izglītības un aprūpes darbiniekiem būtu jāspēj rezultatīvi īstenot savas sociālās un darba tiesības neatkarīgi no nodarbinātības veida un statusa (darba ņēmējs vai pašnodarbinātais), arī tad, ja viņi darbam izmanto digitālās darba platformas. Aprūpes darbinieku nodrošināšana ar karjeras izaugsmes iespējām pārkvalifikācijas un prasmju

¹² Skat. SWD(2021) 167 final.

pilnveides ceļā stiprina nozares noturību pret negaidītiem satricinājumiem, piemēram, Covid-19 pandēmiju, un palīdz darbiniekiem veidot karjeru. Arī labāki darba nosacījumi sekmēs lielāka skaita cilvēku, arī vīriešu, piesaistīšanu šai profesijai, tādējādi uzlabojot dzimumu līdzsvaru nozarē.

Aprūpes darbiniekiem ir būtiska nozīme sabiedrības aprūpes vajadzību apmierināšanā, taču viņu darbs netiek pienācīgi novērtēts. Covid-19 pandēmija atklāja neatbilstību starp atalgojuma līmeni un aprūpes darbinieku darba būtisko nozīmi. Zemā darba samaksa var būt saistīta arī ar dzimumu stereotipiem, proti, uzskatu, ka aprūpes darbam nepieciešamās vispārējās prasmes, piemēram, saskarsme, empātija vai sadarbība, sievietēm piemīt dabiski un ka šī darba ekonomiskā vērtība netiek pienācīgi atzīta¹³. Ar aprūpes cenu pieņemamību saistītās problēmas var radīt lejupēju spiedienu uz algām. Ņemot vērā sieviešu lielo īpatsvaru starp nozarē strādājošajiem, algu palielināšana varētu sekmēt atšķirības mazināšanu starp vīriešu un sieviešu darba samaksu kopumā un tādējādi arī atšķirību starp pensijām.

Aprūpes nozarē ir jāuzlabo sociālā dialoga procesi valsts un ES līmenī. Sociālie pakalpojumi, tajā skaitā pirmsskolas izglītība un aprūpe un ilgtermiņa aprūpe, ir liela ekonomikas nozare. Taču dažādu iemeslu dēļ, arī sakarā ar neregulāras nodarbinātības plašo izplatību nozarē, liela daļa ilgtermiņa aprūpes darbinieku daudzās dalībvalstīs nav pārstāvēti sociālā dialoga procesos. Tas var radīt apburto loku, kurā nelabvēlīgi darba nosacījumi un zemas algas izraisa augstu kadru mainību starp aprūpes darbiniekiem, kas savukārt noved pie zemas darbinieku pārstāvības un nepietiekama spiediena uzlabot darba nosacījumus. Iedarbīgs sociālais dialogs un koplīguma sarunas, arī ES līmenī, var palīdzēt risināt darbaspēka problēmas aprūpes nozarē.

Aprūpes darbinieku situāciju palīdz uzlabot arī citas ES iniciatīvas. Lielu atbalstu prasmju pilnveidei un pārkvalifikācijai aprūpes nozarē var sniegt Eiropas Prasmju programma¹⁴, jo īpaši saskaņā ar Prasmju pilnveides pakta izveidotās partnerības. ES tiesību akti par pārrēdzamiem un paredzamiem darba apstākļiem¹⁵ un minimālo algu nāks par labu aprūpētājiem visā ES. ES stratēģiskajā satvarā par drošību un veselības aizsardzību darbā 2021.–2027. gadam¹⁶ ir noteikti pasākumi darbinieku veselības un drošības uzlabošanai. Ievērojot Padomes ieteikumu par piekļuvi sociālajai aizsardzībai¹⁷, dalībvalstis apņemas piešķirt piekļuvi sociālās aizsardzības sistēmām arī nestandarta nodarbinātības veidos iesaistītajiem darbiniekiem, tajā skaitā tiem, kuri strādā nepilna laika darbu. Komisija ir arī ierosinājusi tiesību aktu priekšlikumus par darba nosacījumu uzlabošanu platformu darbā¹⁸ un darba samaksas pārrēdzamības stiprināšanu¹⁹, kuri pēc to pieņemšanas Eiropas Parlamentā un Padomē varētu sekmēt darba nosacījumu uzlabošanu nozarē.

Tomēr jaunākie ziņojumi un Covid-19 pandēmija liecināja par smagiem darba apstākļiem ilgtermiņa aprūpes nozarē. Aprūpes darbinieki regulāri tiek pakļauti fiziskās un psiholoģiskās veselības apdraudējumiem. Problemātiska sociālā uzvedība, tajā skaitā vārdiska un fiziska vardarbība, iebiedēšana un seksuāla uzmākšanās, ir bieži sastopama problēma, no kuras jo īpaši cieš ilgtermiņa aprūpes darbinieki.

ES platformu ekonomikas apjoms mājāsaimniecības darbu un mājās sniedzamu pakalpojumu nozarē pieauga **no 0,8 miljardiem EUR 2016. gadā** līdz **1,5 miljardiem EUR 2020. gadā**, un ir paredzams, ka pieaugums turpināsies.

¹³ Skat. SWD(2021) 41 final.

¹⁴ COM(2020) 274 final.

¹⁵ Direktīva (ES) 2019/1152, 20.06.2019.

¹⁶ COM(2021) 323 final.

¹⁷ 2019/C 387/01.

¹⁸ Skat. COM(2021) 762 final.

¹⁹ Skat. COM(2021) 93 final.

Nestandarta līgumi un aizvien plašāka platformu darba izmantošana kļūst arvien nozīmīgāka aprūpes nozarē. Tas rada problēmas, piemēram, ierobežo darbinieku piekļuvi sociālajai aizsardzībai, darba tiesībām un pietiekamai veselības aizsardzībai un drošībai darbā. ES tiesiskais regulējums par darba nosacījumiem ilgtermiņa aprūpes nozarē ir rūpīgi jāpārskata, lai noteiktu nepilnības tā īstenošanas panākšanā. SDO konvencija Nr. 190 un tai pievienotie Ieteikumi Nr. 206 nodrošina starptautisku regulējumu vardarbības un uzmākšanās novēršanai, apkarošanai un izbeigšanai darba vidē. Turklāt, ņemot vērā to, ka sociālās ekonomikas dalībnieki ir nozīmīgi ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu sniedzēji, un tās līdzdalīgās pārvaldības modeli, paveras iespējas padziļinātākai izpētei par sociālās ekonomikas ieguldījumu darba nosacījumu uzlabošanā aprūpes nozarē.

Mājsaimniecībā nodarbinātās personas, starp kurām ir ļoti daudz sieviešu, bieži migrantu izcelsmes, ir viena no tām ilgtermiņa aprūpes darbaspēka kategorijām, kuru darba nosacījumi ir izteikti nelabvēlīgi. Tās bieži strādā nedeklarētu darbu vai ir fiktīvi pašnodarbinātas, saņem ārkārtīgi mazas algas un reizēm tām tiek liegtas darba pamattiesības, piemēram, tiesības uz pietiekamiem atpūtas brīžiem un darba samaksu. SDO konvencija Nr. 189 nosaka pienācīgu darba nosacījumu standartus mājsaimniecībās nodarbinātajām personām, arī mājsaimniecībās dzīvojošiem aprūpētājiem, bet tās ratifikācija kavējas, jo līdz šim to ir ratificējušas vien astoņas ES dalībvalstis.

Komisija:

— *kopā ar sociālajiem partneriem turpinās apspriest, kā izveidot jaunu nozares sociālo dialogu par sociālajiem pakalpojumiem ES līmenī;*

— *ierosinās palielināt atbalstu sociālā dialoga spēju veidošanai valsts līmenī aprūpes nozarē, šim nolūkam izmantojot sociālā dialoga uzaicinājumus iesniegt priekšlikumus un Eiropas Sociālā fonda Plus finansējumu;*

— *finansēs programmas “Pilsoņi, vienlīdzība, tiesības un vērtības” projektus, lai apzinātu kritērijus darba sociālās un ekonomiskās vērtības novērtēšanai dažādās nozarēs, arī aprūpes nozarē;*

— *sadarbībā ar decentralizētajām ES aģentūrām pārskatīs darba nosacījumus reglamentējošo ES standartu piemērošanu, arī attiecībā uz mājsaimniecībā dzīvojošiem aprūpētājiem. Šīs pārskatīšanas pamatā būs topošā analīze par drošību un veselības aizsardzību darbā veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes nozarē. Pārskatīšanas konstatējumus apspriedīs debatēs, un tie noderēs labākai izpildes panākšanai valsts līmenī; iespējams, ka tos papildinās norādījumi par darba nosacījumu uzlabošanu ilgtermiņa aprūpes nozarē;*

— *izmantos visas iespējas, lai no pamatprogrammas “Apvārsnis Eiropa” finansētu izpēti par darba nosacījumiem sociālajā ekonomikā, arī aprūpes nozarē.*

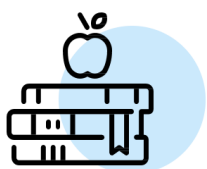
Komisija aicina:

— *dalībvalstis un ES līmeņa un valstu sociālos partnerus veicināt rezultatīvu sociālo dialogu un noslēgt koplīgumus aprūpes nozarē nolūkā nodrošināt aprūpes darbiniekiem taisnīgus darba nosacījumus un pienācīgas algas;*

— *dalībvalstis novērst aprūpes nozarē nepilnības to ES tiesību aktu īstenošanā un izpildes panākšanā, kuri reglamentē darba tiesības un darba nosacījumus, un ratificēt un īstenot SDO konvenciju Nr. 189 par mājsaimniecībā nodarbinātām personām. Tā arī aicina dalībvalstis veikt pasākumus, lai formalizētu un reglamentētu mājsaimniecībā nodarbināto personu un mājsaimniecībā dzīvojošo aprūpētāju īpašo situāciju;*

— dalībvalstis pievērsties ar vardarbību un uzmākšanos darbavietā saistītiem riskiem aprūpes nozarē un pieņemt Padomes lēmumu, pilnvarojot dalībvalstis ratificēt SDO konvenciju Nr. 190 par vardarbību un uzmākšanos darba vidē.

Likumīga migrācija var būt viens no galvenajiem risinājumiem darbaspēka trūkuma novēršanai. Jau tagad aprūpes sektorā strādā daudz cilvēku no trešām valstīm. Taču migrējošie aprūpes darbinieki bieži strādā nedeklarētu darbu vai nestabilos apstākļos. Paziņojums “Prasmju un talantu piesaistīšana ES”²⁰ uzsvēr, ka ilgtspējīgi un likumīgi ceļi migrācijai no trešām valstīm, lai strādātu aprūpes nozarē, varētu būt iespēja gan migrējošajiem aprūpes darbiniekiem sākt karjeru ES, gan ES valstīm apmierināt pieprasījumu pēc darbavietām. Šīs iespējas var nodarēt arī cilvēkiem, kuri bēg no Krievijas agresijas Ukrainā, jo īpašie pieredzējušiem aprūpes darbiniekiem, kas vēlas atrast darbu, uzturoties ES. Ir jānovērtē, vai un kādā mērā ES instrumenti var palīdzēt uzņemt ES migrējošos aprūpes darbiniekus, kas nāktu par labu gan visām dalībvalstīm, gan šo cilvēku izcelsmes valstīm, vienlaikus nodrošinot migrantu ētisku pieņemšanu darbā.

Ceturtdaļa ilgtermiņa aprūpes darbinieku uzskata, ka viņiem ir **vajadzīga turpmāka apmācība**, lai labi tiktu galā ar darba pienākumiem.

Prasmju pilnveides un pārkvalifikācijas iespējas uzlabos aprūpes darba pievilcīgumu un kvalitāti. Lai panāktu aprūpes kvalitātes uzlabošanu, kā arī samazinātu kadru mainību, būs jānodrošina, ka visu veidu aprūpes personāls spēj piedalīties gan kvalitatīvā sākotnējā izglītībā un apmācībā, gan turpmākajās profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanas programmās savas karjeras gaitā. Vairumam ilgtermiņa aprūpes darbinieku ir vidēja līmeņa kvalifikācija, un nepieciešamās prasmes pastāvīgi attīstās un kļūst aizvien sarežģītākas. Nozarei ir vajadzīgi darbinieki ar vispārējām prasmēm, digitālām prasmēm un specializētām zināšanām (piemēram, par noteiktu veidu slimībām — tādām kā Alcheimera slimība vai hroniskas slimības, vai

par diagnostikas un ārstēšanas metodēm, piemēram, izmantojot teleaprūpi).

Komisija:

— līdz 2022. gada beigām sāks pētījumu, lai apzinātu pašreizējos nosacījumus ilgtermiņa aprūpes darbinieku uzņemšanai no trešām valstīm un viņu tiesības dalībvalstīs. Komisija arī apsvērs iespējamību izstrādāt ES līmeņa shēmas aprūpes darbinieku piesaistīšanai un šādas rīcības pievienoto vērtību, ņemot vērā šādu shēmu ētisko dimensiju, kā to paredz iniciatīva “Prasmju un talantu piesaistīšana ES”. Talantu partnerības varētu izveidot vairākām ekonomikas nozarēm, arī ilgtermiņa aprūpei, atkarībā no pieprasījuma, vienlaikus paturot prātā intelektuālā darbaspēka emigrācijas riskus;

— popularizēs Erasmus+ programmās pieejamās iespējas pirmsskolas izglītības un aprūpes personālam pastāvīgi pilnveidot savas profesionālās kompetences, izstrādājot pirmsskolas izglītības un aprūpes programmas, inovatīvas mācību metodes un jaunus materiālus, ko izmantot bērnu izglītošanā;

— veicinās prasmju partnerības izveidi ilgtermiņa aprūpes nozarē saskaņā ar Prasmju pilnveides paktu. Partnerībai būtu jāietver digitālās prasmes un attiecīgu apmācības un izglītības mācību programmu izstrāde Eiropas Prasmju programmas kontekstā un jāveido sinerģija ar plaša mēroga partnerībām attiecīgajās nozarēs (piemēram, veselības aprūpe, tiešie un sociālie pakalpojumi). Erasmus+ programmā izsludinātie uzaicinājumi atbalstīs

²⁰ COM(2022) 657 final.

nozaru sadarbību ilgtermiņa aprūpē (piemēram, apvienības izveidi nozaru sadarbībai prasmju jomā);

— veiks konkrētus pasākumus attiecībā uz **digitālajām prasmēm veselības aprūpes un aprūpes nozarēs** saskaņā ar programmu “Digitālā Eiropa”, izsludinot uzaicinājumus iesniegt priekšlikumus maģistra studiju programmām un īstermiņa apmācībai un saskaņā ar programmu “ES — veselībai” nodrošinot **veselības aprūpes darbiniekiem, arī medicīnas māsām**, profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanas apmācības iespējas;

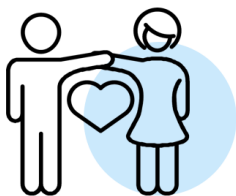
— paātrinās **pašlaik un nākotnē nepieciešamo prasmju un attiecīgo tendenču apzināšanu** ciešā sadarbībā ar Eiropas Profesionālās izglītības attīstības centru (CEDEFOP). Šajā darbā būtu jāizmanto CEDEFOP izstrādātais inovatīvais rīks Skills OVATE un rīkkopa darba tirgus informācijas apstrādei.

Komisija aicina:

— dalībvalstis un ES un valsts līmeņa sociālos partnerus veikt pasākumus, lai veicinātu **aprūpes darbinieku prasmju pilnveidi un pārkvalifikāciju** saskaņā ar Eiropas Prasmju programmu un tās pasākumiem, jo īpaši Prasmju pilnveides paktu.

3.2. LABĀKS LĪDZSVARS STARP DARBU UN APRŪPES PIENĀKUMIEM

Ieguldījumi aprūpes nozarē palīdzētu nodrošināt neformālās aprūpes pārtapšanu no nepieciešamības par brīvprātīgu izvēli. Rūpēm par vistuvākajiem cilvēkiem piemīt augsta sabiedriska un ekonomiska vērtība. Piemēram, tiek lēsts, ka neformālo aprūpētāju ieguldīto ilgtermiņa aprūpes stundu vērtība ir aptuveni par 2,5 % no ES IKP lielāka nekā valsts izdevumi ilgtermiņa aprūpei. Turklāt cilvēkiem, kam ir aprūpes pienākumi, būtu jāļauj pašiem lemt par to, kādā mērā tie vēlas apvienot aprūpi ar algotu darbu. Tāpēc tiem vajadzētu būt pieejamiem pakalpojumiem, kuri ļautu tiem saskaņot savus aprūpes pienākumus ar darbu.

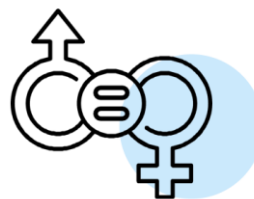
Aplēses rāda, ka visā ES **neformālo ilgtermiņa aprūpi** ģimenes locekļiem vai draugiem katru nedēļu sniedz vidēji **52 miljoni cilvēku**, kas atbilst gandrīz **80 % no ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu sniedzējiem**.

Aprūpes sniegšana būtiski ietekmē neformālos aprūpētājus, tajā skaitā negatīvi ietekmē to pašreizējos un nākotnes ienākumus, un garīgo veselību. Aprūpi sniedz galvenokārt sievietes, tāpēc viņām bieži ir jāpielāgo savs darba modelis aprūpes pienākumiem, arī izšķiroties par nodarbinātības pārtraukumu, nepilna laika darbu vai darba tirgus pilnīgu un priekšlaicīgu atstāšanu. Vientuļie vecāki — un lielākoties tās ir sievietes — šādos gadījumos nonāk īpaši sarežģītā situācijā. Reizēm tiem ir jātiek galā ar dubultu slogu, vienlaikus rūpējoties par bērniem un citiem aprūpējamiem ģimenes locekļiem. Pirms pandēmijas – 2019. gadā – aptuveni trešdaļa (32,6 %) sieviešu vecumā no 25 līdz 49 gadiem ārpus darbaspēka norādīja, ka aprūpes pienākumi bijis galvenais iemesls, kāpēc viņas nav meklējušas darbu, salīdzinot ar 7,6 % neaktīvo vīriešu.

Lai cilvēki varētu apvienot darbu un aprūpes pienākumus, aprūpes pakalpojumi ir būtiski, bet ar tiem vien nepietiek. Tāpēc Eiropas sociālo tiesību pīlāra 9. princips nosaka, ka vecākiem un cilvēkiem, kas pilda aprūpes pienākumus, ir tiesības uz piemērotu atvaļinājumu, elastīgu darba režīmu un aprūpes pakalpojumu pieejamību. Pasākumiem līdzsvara nodrošināšanai starp darbu un privāto dzīvi būtu jāpalīdz darba ņēmējiem līdzsvarot savus aprūpes pienākumus ar darbu, savukārt aprūpes pabalsti var daļēji kompensēt aprūpei veltīto laiku. Plašāk pieejami īpašie atvaļinājumi, atvaļinājumi ģimenes apstākļu dēļ un elastīgs darbalaiņa režīms, piemēram, nepilna laika darbs, tāldarbs un elastīgs darba laiks, var palīdzēt darba ņēmējiem uzlabot darba un privātās dzīves līdzsvaru.

Atšķirīgo laiku, ko sievietes un vīrieši velta neapmaksātu aprūpes pienākumu veikšanai, var izskaidrot galvenokārt ar stereotipiem par sieviešu un vīriešu uzdevumiem un pienākumiem privātajā dzīvē un darbā. To var labot vienīgi ar pārveidojošu pieeju, kuras mērķis ir mainīt priekšstatu par aprūpes darba vērtību un apkarot stereotipus, veidojot uzskatu, ka vīrieši un sievietes spēj vienlīdz labi sniegt aprūpi un strādāt aprūpes nozarē kā speciālisti vai vadošie darbinieki.

Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīva²¹, kuru dalībvalstīm bija jātransponē savos valsts tiesību aktos līdz 2022. gada augustam, veicina ievērojami vienlīdzīgāku aprūpes pienākumu sadali. Tā nosaka, ka gan sievietēm, gan vīriešiem ir nenododamas tiesības uz atvaļinājumu ģimenes apstākļu dēļ un elastīgu darbalaika režīmu. Tā ir īpaši izstrādāta, lai mudinātu vīriešus izmantot šīs tiesības. Direktīvā arī ir teikts, ka aprūpētājus, kuri izmanto šīs tiesības, nedrīkst pakļaut nelabvēlīgai attieksmei vai diskriminācijai darbavietā. Darba ņēmējiem, kuri pilda aprūpes pienākumus, jābūt informētiem par jaunajām tiesībām, kas tiem ir piešķirtas ar minēto direktīvu, un darba devējus jāaicina ieviest politikas, kas veicina darba un privātās dzīves līdzsvaru, ņemot vērā arī jaunā (tāl)darba režīma plašāku izplatību Covid-19 pandēmijas ietekmē.

Dzimumu nodarbinātības atšķirība ES samazinājās no **13,4 procentpunktiem** (p.p.) **2009. gadā** līdz **10,8 p.p. 2021. gadā**, taču pēdējā laikā progress vairs nav vērojams. Šī **stagnācijas** tendence ir jāpārtrauc, ja ES vēlas sasniegt mērķi līdz **2030. gadam par pusi samazināt dzimumu nodarbinātības atšķirību** salīdzinājumā ar 2019. gadu. Praksē tas nozīmē, ka sieviešu nodarbinātības līmenim būs jāaug vismaz trīsreiz straujāk nekā vīriešu nodarbinātības līmenim.

Eiropas Komisija — Kopīgais pētniecības centrs, "Barcelonas mērķu bēmu aprūpei pārskatīšanas ietekme uz sieviešu nodarbinātību" (Impact on female employment of revising the Barcelona targets for childcare (GENDERMOD)), 2022. gada contamhric

Neformālajiem aprūpētājiem piemēroti atbalsta pakalpojumi un pasākumi, piemēram, konsultācijas, psiholoģiskais atbalsts vai atelpas brīža aprūpe, visbiežāk ir pieejami reti un neregulāri. Daudzi neformālie aprūpētāji nesaņem pienācīgu apmācību par to, kā aprūpēt aprūpējamo, kas reizēm liek tiem justies pārslogotiem vai pat rada garīgās veselības problēmas (piemēram, izdegšanu). Gados vecākiem neformāliem aprūpētājiem var būt grūti tikt galā ar aprūpes pienākumiem un pašiem ievērot veselīgu dzīvesveidu. Iespējas veicināt paraugpraksi neformālo aprūpētāju atbalstīšanā var rast, piemēram, izmantojot Pasaules Veselības organizācijas pieredzi. Politika formalizēt neformālo aprūpi, piemēram, slēdzot pakalpojumu līgumus ar publiskajām iestādēm, var nākt par labu neformālajiem aprūpētājiem un viņu aprūpējamajiem, kā arī veicināt labākas aprūpes nozīmes atzīšanu un novērtēšanu.

Komisija:

— *pārraudzīs Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvā paredzēto jauno tiesību izmantošanu, šim nolūkam izmantojot arī **pārraudzības sistēmu**, ko izstrādāja Nodarbinātības komiteja un Sociālās aizsardzības komiteja, lai pārraudzītu, kā sievietes un vīrieši, kam ir aprūpes pienākumi, **izmanto atvaļinājumu ģimenes apstākļu dēļ un elastīgu darbalaika režīmu;***

— *organizēs **izpratnes veicināšanas kampaņu** par jaunajām tiesībām, kas ir piešķirtas ar Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvu;*

— *pievērsīs uzmanību neapmaksāta aprūpes darba nevienlīdzīgajam sadalījumam topošajā **informatīvajā kampaņā par dzimumu stereotipu apkarošanu;***

²¹ Direktīva (ES) 2019/1158, OV 2019., L 188.

— *sadarbosies ar Eiropas līdztiesības iestāžu tīklu (EQUINET), lai apzinātu pasākumus, kā novērst dalībvalstīs iespējamu nelabvēlīgu attieksmi pret darba ņēmējiem, kuri izmanto atvaļinājumu ģimenes apstākļu dēļ, tajā skaitā arī ar sadarbību starp līdztiesības iestādēm un citiem rīcībbspēkiem;*

— *atbalstīs shēmas, kas veicina ģimenēm draudzīgu praksi uzņēmumos, mudina gan sievietes, gan vīriešus izmantot jaunās tiesības un veicina vīriešu lomu aprūpē un ģimenes pienākumu veikšanā saskaņā ar programmu “Pilsoņi, vienlīdzība, tiesības un vērtības”;*

— *sekmēs PVO rīku un mācību materiālu par neformālajiem aprūpētājiem pieejamajiem atbalsta pasākumiem lietderīgāku un plašāku izmantošanu.*

Komisija aicina dalībvalstis:

— *apkarot dzimumu stereotipus un veicināt aprūpes pienākumu vienlīdzīgāku sadalījumu starp sievietēm un vīriešiem;*

— *izstrādāt atbalsta pasākumus neformālajiem aprūpētājiem, piemēram, konsultācijas, psiholoģisko atbalstu, aprūpi un/vai atbilstošu finansiālu atbalstu, kas nekavē dalību darba tirgū, kā arī politiku neformālās aprūpes formalizēšanai.*

4. IEGULDĪJUMI APRŪPĒ

Publiskie izdevumi par aprūpi dažādās dalībvalstīs ievērojami atšķiras. Tam par iemeslu ir atšķirīgas pieejas aprūpes darba organizācijā, kvalitātē un novērtēšanā un ilgtermiņa aprūpes gadījumā arī atšķirīgs formālajai un neformālajai aprūpei piešķirtais svars.

Izdevumi par pirmsskolas izglītību un aprūpi
visā ES ir robežās no **0,1 %** līdz **1,7 %** no IKP
un pēdējo 20 gadu laikā ir nedaudz palielinājušies.

Publiskie izdevumi par ilgtermiņa aprūpi
pusē dalībvalstu ir mazāki par **1 %** no IKP,
bet pārējās dalībvalstīs pārsniedz **3 %** no IKP.
Publiskie izdevumi par ilgtermiņa aprūpi 2019. gadā
veidoja vidēji **1,7 %** no ES IKP, kas ir samērā zems
rādītājs salīdzinājumā ar neformālo aprūpētāju
sniegto ilgtermiņa aprūpes stundu
vērtību (pēc aplēsēm aptuveni **2,5 %** no ES IKP).

Paredzams, ka ilgtermiņa aprūpe kļūs par visstraujāk augošo publisko izdevumu posteni, kas ir saistīts ar novecošanu, jo tiek prognozēts, ka līdz 2050. gadam tas palielināsies līdz 2,5 % no IKP, gan ar izteiktām atšķirībām starp dalībvalstīm²².

Valsts atbalsts aprūpes sektoram ir sociāls ieguldījums, kas apvienojumā ar ilgtspējīga finansējuma pasākumiem sniedz daudzveidīgus ieguvumus konkrētiem cilvēkiem, sabiedrībai un ekonomikai. Ieguldījumu palielināšana aprūpē pozitīvi ietekmē bērnu attīstību un aprūpējamo labbūtību un cilvēka cieņu, veicina sociālo taisnīgumu un dzimumu līdztiesību,

²² Eiropas Komisija un Ekonomikas politikas komiteja (2021), “2021. gada ziņojums par novecošanu — 27 ES dalībvalstu ekonomikas un budžeta prognozes (2019.–2070. gadam)” (The 2021 Ageing Report – Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2019-2070)).

kā arī sieviešu līdzdalību darba tirgū un darbvietu radīšanā. Jaunākie pētījumi²³ liecina, ka, ieguldot aprūpē, var gūt papildu nodokļu un sociālā nodrošinājuma iemaksu ieņēmumus no jaunradītajām darbvietām un sieviešu plašākas līdzdalības darba tirgū. Kopumā nodokļu ieņēmumi no lielākiem ienākumiem un nodarbinātības pieaug, samazinot aprūpes politikas pasākumiem nepieciešamā finansējuma kopsummu no 3 % no IKP (pirms nodokļiem) līdz neto 2 % no IKP (pēc nodokļiem)²⁴. SDO prognozē, ka vidējais atdeves rādītājs, ko dalībvalstis

Aplēses rāda, ka patlaban **veselības veicināšanai un slimību profilaksei** tērē 3 % veselības aprūpes budžeta, savukārt 80 % tērē nepārnēsājamām slimībām, jo daudzas no tām var novērst vai sekmīgāk izārstēt, ja tās diagnosticē agrīni.

varētu sagaidīt no ieguldījumiem aprūpes nozarē, ir aptuveni 55 %, taču tas ir lielā mērā atkarīgs no nepieciešamo ieguldījumu apjoma, pieprasījuma pēc darbaspēka attiecīgajā dalībvalstī un nodokļu likmēm.

Agrīnas iejaukšanās un novēršanas pasākumu potenciāla pilnīgāka izmantošana var veicināt publisko budžetu fiskālo ilgtspēju. Veselības veicināšanas, slimību profilakses, savlaicīgas un kvalitatīvas veselības aprūpes, kā arī veselīga dzīvesveida politikām piemīt liels potenciāls attālināt vai mazināt nepieciešamību pēc veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes, vienlaikus iespējami ilgāk ļaujot novecot mājās.

Turklāt nepietiekami ieguldījumi ilgtermiņa aprūpē un profilaksē rada izdevumu pieauguma risku pensiju, sociālās palīdzības un veselības aprūpes budžetos. Iniciatīva “Veseli kopā” un Eiropas Vēža uzveikšanas plāns pievēršas neinfekciozu slimību profilaksei, ārstēšanai un aprūpei, lai nodrošinātu, ka pacienti var dzīvot ilgu un pilnvērtīgu dzīvi un ka tiek risinātas problēmas, ar kurām saskaras ģimenes un aprūpētāji.

Aprūpes pakalpojumu fiskālo ilgtspēju var uzlabot, nodrošinot to izmaksu lietderību. Izmaksu lietderību var uzlabot, izveidojot saskaņotu un integrētu pārvaldības sistēmu, pastāvīgi veicot pārraudzību un nodrošinot pieejamo resursu mērķtiecīgu izmantošanu, bet ilgtermiņa aprūpes gadījumā — nodrošinot atbalstu neatkarīgai dzīvei un pakalpojumu atbilstību konkrētā cilvēka vajadzībām. To panākt var būt vieglāk, ja tiks apzināta pieejamā infrastruktūra un pakalpojumi un veikta nepilnību analīze, vienlaikus ņemot vērā teritoriālo nevienlīdzību un demogrāfiskās problēmas. Inovatīvi integrētas aprūpes risinājumi un jauno tehnoloģiju ētiska izmantošana arī var palīdzēt uzlabot ilgtermiņa aprūpes un veselības aprūpes sistēmu fiskālo ilgtspēju.

Aprūpētājiem ir vajadzīgi stabila un ilgtspējīga finansējuma risinājumi un skaidra un labvēlīga normatīvā vide. Tā kā ilgtermiņa aprūpes pakalpojumi nepārprotami pilda sociālu funkciju, tie sniedz sabiedrisku labumu. Ilgtermiņa aprūpes pakalpojumus, ko nodrošina publiskās iestādes un apvienības, pirmām kārtām uzskata par vispārējas nozīmes sociāliem pakalpojumiem. Gan publiskiem, gan privātiem ieguldījumiem ilgtermiņa aprūpē būtu jānotiek precīzā normatīvā vidē, ievērojot augstus kvalitātes standartus, kuros ir ņemta vērā aprūpes pakalpojumu sociālā vērtība un nepieciešamība ievērot to personu pamattiesības, kurām ir vajadzīga aprūpe, un nodrošināt taisnīgus darba nosacījumus un darba samaksu aprūpes personālam. Lielāks atbalsts reģionālajiem un vietējiem aprūpes pakalpojumu sniedzējiem var radīt darbvietas un sniegt vietējām kopienām pilnvērtīgas iespējas.

²³ Starptautiskā Darba organizācija (SDO) ziņojums “Aprūpe darbavietā — Ieguldījumi aprūpes atvaļinājumā un pakalpojumos lielākai dzimumu līdztiesībai darba vidē” (*Care at work — Investing in care leave and services for a more gender equal world of work*) (2022).

²⁴ Starptautiskā Darba organizācija (SDO). (2022). “SDO simulators ieguldījumiem aprūpes politikā” (*ILO Care Policy Investment Simulator*) (Ženēva, vēl top).

Sociālās ekonomikas dalībnieki papildina kvalitatīvu aprūpes pakalpojumu sniegšanu ar pievienoto vērtību, ko rada uz konkrētu personu vērstā pieeja un peļņas atkārtota ieguldīšana savā darbībā un vietējās kopienās. Atbilstoši Rīcības plānā sociālajai ekonomikai²⁵ izteiktajā aicinājumā politikas satvari un tiesiskie regulējumi varētu radīt vidi, kurā sociālā ekonomika varētu sniegt optimālu ieguldījumu aprūpes pakalpojumos. Sociāli atbildīgu publisko iepirkumu sistemātiska izmantošana varētu palielināt sociālās ekonomikas potenciālu veicināt augstus kvalitātes standartus aprūpē un nodrošināt taisnīgus darba nosacījumus. Ziņojums, ko gatavo augsta līmeņa grupa par sociālās aizsardzības nākotni un labklājības valstīm ES, sniegs papildu atziņas par ilgtspējīgu finansējumu un sociālo pakalpojumu lomu labklājības valstīs.

Publiskie un privātie ieguldījumi ir jāpalielina valsts līmenī, un ES finansējums tos var papildināt. Dalībvalstis var izmantot tādas ES finansējuma iespējas kā, piemēram, Eiropas Reģionālās attīstības fonds (ERAF), Eiropas Sociālais fonds Plus (ESF+), tajā skaitā tā nodarbinātības un sociālās inovācijas sadaļa, Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai, Taisnīgas pārkārtošanās fonds, programmas “Apvārsnis Eiropa” vai “Digitālā Eiropa”. Turklāt Atveseļošanas un noturības mehānisms (ANM) var finansēt atbalsttiesīgas reformas un ieguldījumus saistībā ar atveseļošanu no Covid-19 pandēmijas. Tehniskā atbalsta instruments var atbalstīt arī reformas un ieguldījumus. Tajā pašā laikā dalībvalstīm būtu jāīsteno politika, kas veicina aprūpes pakalpojumu ilgtspējīgu finansēšanu, kas atbilst publisko finanšu vispārējai ilgtspējai.

Eiropas Sociālais fonds (ESF) 2014.–2020. gada plānošanas periodā atbalstīja vairākus ar ilgtermiņa aprūpi saistītus pasākumus, tajā skaitā darbaspēka pārkvalifikāciju un prasmju pilnveidi, pieejamības un seguma paplašināšanu, atbalstu integrētas aprūpes pakalpojumiem un neatkarīgai dzīvei, kā arī aktīvas un veselīgas vecumdienas. ESF resursi tika piešķirti arī reģionāla un vietēja līmeņa projektiem, lai uzlabotu bērnu aprūpes nodrošināšanu, mazinātu atšķirības, ar kurām saskaras nelabvēlīgā situācijā esoši bērni, palīdzētu vecākiem piekļūt darba tirgum un censtos mazināt nevienlīdzību vīriešu un sieviešu nodarbinātībā.

Plānošana 2021.–2027. gada periodam ir sākusies, un ERAF un ESF+ līdzekļus var saņemt, ja ir izstrādāti valsts vai reģionāli stratēģiskās politikas satvari veselības aprūpei vai ilgtermiņa aprūpei.

Eiropas Garantija bērniem sniedz dalībvalstīm iespēju piesaistīt ESF+ finansējumu, lai uzlabotu pirmsskolas izglītības un aprūpes pieejamību. To var arī izmantot, lai uzlabotu nodrošināšanas kvalitāti formālā un neformālā vidē un tādu bērnu iekļaušanu, kuriem ir invaliditāte, kuri ir pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam vai kuri nāk no marginalizētām kopienām.

Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai (ELFLA), pamatojoties uz ilgtermiņa redzējumā par lauku apvidiem aprakstītajiem attiecīgajiem pierādījumiem un faktiem, arī sniedz dalībvalstīm iespēju atbalstīt bērnu aprūpi un ilgtermiņa aprūpi lauku apvidos.

Lai gan Taisnīgas pārkārtošanās fonda galvenais mērķis ir atbalstīt ieguldījumus, lai mazinātu ietekmi, kas ir saistīta ar klimatisko pārkārtošanos, teritoriālajos taisnīgas pārkārtošanās plānos ar pienācīgu pamatojumu var iekļaut pasākumus izglītības un sociālās iekļaušanas jomās, tajā skaitā ieguldījumus infrastruktūrā mācību centru, bērnu aprūpes un ilgtermiņa aprūpes iestāžu vajadzībām, kas ir norādīti teritoriālajos taisnīgas pārkārtošanās plānos.

²⁵ COM(2021) 778 final.

Atvēršanas un noturības mehānisms (ANM) sniedz dalībvalstīm nozīmīgas iespējas finansēt reformas un ieguldījumus sociālajā noturībā. Daudzas dalībvalstis²⁶ pieteicās ANM finansējumam ilgtermiņa aprūpes nozares vajadzībām. Kā piemēru reformām, kas paredzētas atvēršanas un noturības plānos, var minēt ilgtermiņa aprūpes sistēmas stiprināšanu un pārmaiņu veicināšanu atbalsta un ilgtermiņa aprūpes modeli, cilvēkresursu un infrastruktūras jaudas paplašināšanu ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu sniegšanai, ilgtermiņa aprūpes speciālistu apmācībai, pārkvalifikācijai un prasmju pilnveidei. Paredzams, ka papildu reformas uzlabos arī ilgtermiņa aprūpes sniegšanu, modernizējot vai paplašinot sociālos pakalpojumus, tostarp kopienā balstītus pakalpojumus, un atbalstot ilgtermiņa aprūpes sistēmu ilgtermiņa fiskālo ilgtspēju. Līdz 2022. gada 20. jūlijam Atvēršanas un noturības mehānisma ietvaros bija apstiprināti 25 plāni, un 12 no tiem paredz reformas un ieguldījumus pirmsskolas izglītībā un aprūpē kopsummā par aptuveni 7,9 miljardiem EUR²⁷. Paredzams, ka šie ieguldījumi uzlabos dalības rādītājus, jo īpaši nelabvēlīgā situācijā esošās grupās, tādējādi mazinot nevienlīdzību. Šos pasākumus atbalsta arī reformas, kuru mērķis ir uzlabot pirmsskolas izglītības un aprūpes pieejamību, iekļautību un kvalitāti.

Komisija aicina dalībvalstis:

— **nodrošināt pietiekamu un ilgtspējīgu finansējumu un ieguldījumus kvalitatīvās aprūpes sistēmās, tajā skaitā:**

— īstenojot politiku, kas veicina aprūpes pakalpojumu **ilgtspējīgu finansēšanu**, kas atbilst publisko finanšu vispārējai ilgtspējai;

— veicinot **gan publiskos, gan privātos ieguldījumus** aprūpes pakalpojumos, vienlaikus nodrošinot **skaidru normatīvo vidi**, kurā ņemta vērā aprūpes pakalpojumu sociālā vērtība un vajadzība ievērot personu pamattiesības;

— izmantojot esošo ES finansējumu, lai uzlabotu **kvalitatīvas ilgtermiņa aprūpes**, jo īpaši kopienā balstītas aprūpes un aprūpes mājās, **vienlīdzīgu pieejamību**;

— izmantojot esošo ES finansējumu, lai nodrošinātu, ka **iekļaujoši un kvalitatīvi pirmsskolas izglītības un aprūpes pakalpojumi**, arī vecāku darbavietās, ir vienlīdzīgi pieejami visiem bērniem, jo īpaši nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautiem bērniem un bērniem no marginalizētām grupām, piemēram, romiem, migrantu izcelsmes bērniem, bērniem ar invaliditāti un bērniem, kuri ir palikuši bez vecāku aprūpes. Šajā sakarā Komisija sniegt atbalstu dalībvalstīm to centienos garantēt nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautiem bērniem brīvu un efektīvu piekļuvi pirmsskolas izglītībai un aprūpei, kā to paredz Eiropas Garantija bērniem.

5. PIERĀDĪJUMU BĀZES UZLABOŠANA UN PROGRESA PĀRRAUDZĪBA

Ticami un salīdzināmi dati ir būtiski progresa pārraudzībai un uz pierādījumiem balstītai politikas veidošanai. Tajā skaitā ir jānodrošina, lai atsaucēs dati par dalību pirmsskolas izglītībā un aprūpē būtu pietiekami detalizēti, piemēram, sniegti sadalījumā pa konkrētām grupām vai vecuma kategorijām. Turklāt, lai stiprinātu pierādījumu bāzi, ir vajadzīgi precīzāki dati par neformālās aprūpes nodrošināšanas veidiem un sekām, proti,

²⁶ Skat. SWD(2022) 441.

²⁷ AT, BE, CY, CZ, DE, EL, ES, HR, IT, LT, RO, SK.

jāapzina dzimumu nevienlīdzība, darbalaika režīmi un atvaļinājuma izmantošana ģimenes apstākļu dēļ.

Neskatoties uz noteiktiem panākumiem vienotu pieejamības un finansējuma rādītāju izstrādē ilgtermiņa aprūpes jomā, ilgtermiņa aprūpes statistikas dati joprojām nav pietiekami izvērsti. Trūkst salīdzināmu administratīvo datu, piemēram, par aprūpes izdevumiem un aprūpes nodrošināšanu. Tāpēc ir jāturpina darbs, lai izvērstu un saskaņotu datu vākšanu ES līmenī. Turklāt rūpīga un sistemātiska pieeja prognožu sagatavošanai par valstu turpmākajām vajadzībām pēc ilgtermiņa aprūpes ļaus dalībvalstīm laicīgi plānot savu rīcību. Lai gan pierādījumi liecina par lielākām grūtībām aprūpes pieejamībā lauku apvidos un attālos reģionos, trūkst datu par teritoriālo nevienlīdzību ilgtermiņa aprūpes nodrošināšanā; jāiegūst vairāk pierādījumu par šīs nevienlīdzības galvenajiem cēloņiem un iedarbīgām politikām to novēršanai.

Komisija:

— *sadarbībā ar dalībvalstīm strādās, lai uzlabotu ar aprūpi saistītu datu vākšanu un analīzi, jo īpaši pastiprinot ziņošanu par dalību pirmsskolas izglītībā un aprūpē. Tā arī pastiprinās stratēģisko sadarbību ar starptautiskām organizācijām, piemēram, ESAO un SDO, un apmaiņu ar ES aģentūrām, konkrēti Eiropas Dzimumu līdztiesības institūtu (EIGE) un Eiropas Dzīves un darba apstākļu uzlabošanas fondu (Eurofound). Ja tas ir iespējams un būtiski, dati būtu jāsniedz sadalījumā pēc dzimuma, vecuma, invaliditātes un etniskās izcelsmes;*

— *izmantojot EACEA tīkla Eurydice un EIGE sniegto informāciju, pārraudzīs progresu un izstrādās un analizēs rādītājus, kuri raksturo pirmsskolas izglītību un aprūpi. Šis darbs balstīsies uz to, kas jau ir paveikts, reaģējot uz ieteikumiem par pirmsskolas izglītību un aprūpi un Garantiju bērniem;*

— *izveidos ilgtermiņa aprūpes statistikas darba grupu, lai uzlabotu pierādījumu bāzi par ilgtermiņa aprūpi. Tas palīdzēs pārraudzīt un izstrādāt vienotus ES rādītājus par ilgtermiņa aprūpi, par ko ir vienojusies Sociālās aizsardzības komiteja;*

— *izstrādās detalizētas prognozes par pieprasījumu pēc veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes pakalpojumiem ES (balstoties uz valsts un reģionālā līmenī pieejamām prognozēm par iedzīvotāju skaitu ilgtermiņā), lai atvieglotu resursu plānošanu;*

— *izsludinot uzaicinājumu iesniegt priekšlikumus programmai “Apvārsnis Eiropa”, finansēs izpēti par to, kā mazināt teritoriālo nevienlīdzību aprūpes jomā un izpēti par integrētas aprūpes risinājumu, tajā skaitā digitālo rīku un teleaprūpes, izstrādi;*

— *sniegs dalībvalstīm atbalstu pierādījumu kopīgošanā par aprūpes nodrošināšanu lauku apvidos, izmantojot saskaņā ar Lauku rīcības plānu²⁸ izveidoto Lauku novērotavu, un kopējās lauksaimniecības politikas tīklu.*

Komisija aicina:

— *Savienības aģentūras, piemēram, EIGE, regulāri vākt datus, izstrādāt rādītājus un veikt analīzi par dzimumu atšķirībām aprūpē, darba samaksā un laika izlietojumā algotam un neapmaksātam darbam, personiskām un sabiedriskām nodarbēm starp sievietēm un vīriešiem, kuriem ir aprūpes pienākumi, un par darba režīmu viņu nodarbinātības laikā;*

— *dalībvalstis vākt datus par to, kā tiek izmantots atvaļinājums ģimenes apstākļu dēļ un elastīgs darbalaika režīms, sadalījumā pēc dzimuma, vecuma un citiem laika izlietojuma*

²⁸ COM (2021) 345 final.

aspektiem (vēlams, izmantojot laika izlietojuma apsekojumus, ko veic saskaņotā Eiropas laika izlietojuma apsekojuma kontekstā).

Eiropas aprūpes stratēģijas sekmīga īstenošana ir atkarīga no visu ieinteresēto personu kopīgas apņēmības. Šīs stratēģijas īstenošanā Komisija cieši sadarbosies ar pārējām ES iestādēm un struktūrām, jo īpaši Eiropas Parlamentu, Padomi, Reģionu komiteju un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteju, dalībvalstīm, sociālajiem partneriem, sociālās ekonomikas dalībniekiem, pilsoniskās sabiedrības organizācijām un citām ieinteresētajām personām.

Komisija:

— **pārraudzīs pirmsskolas izglītības un aprūpes, kā arī ilgtermiņa aprūpes politiku īstenošanu, novērtēs progresu virzībā uz Barselonas mērķu sasniegšanu Eiropas pusgada procesā un atbilstošos gadījumos apsvērs iespēju izteikt konkrētai valstij adresētus ieteikumus;**

— **paplašinās iespējas visām ieinteresētajām personām dalīties savā pieredzē visos aprūpes aspektos un mācīties citai no citas, izmantojot savstarpējas mācīšanās programmas.**

Komisija aicina:

— **dalībvalstis radīt apstākļus, lai aprūpes pakalpojumu sniedzēji, arī pilsoniskās sabiedrības organizācijas un sociālās ekonomikas dalībnieki, varētu aktīvi piedalīties kvalitatīvu aprūpes pakalpojumu izstrādē un īstenošanā un darba nosacījumu uzlabošanā nozarē, un atbalstīt reģionālo un vietējo iestāžu centienus ieguldīt aprūpes pakalpojumos;**

— **dalībvalstis drīzumā vienoties par ierosinātajiem Padomes ieteikumiem par Barselonas mērķu pārskatīšanu attiecībā uz pirmsskolas izglītību un aprūpi un par kvalitatīvas un cenas ziņā pieņemamas ilgtermiņa aprūpes pieejamību un īstenot šos ieteikumus.**

6. NOBEIGUMS

Aprūpes vērtība būtu jānosaka atbilstoši vērtībai, kāda mūsu acīs ir bērniem, vecāka gadagājuma cilvēkiem, personām ar invaliditāti un aprūpētājiem.

Šī stratēģija ir stūrakmens, kas balsta ES pieeju sociālās politikas un palīdzēs pielāgoties demogrāfiskajām pārmaiņām, likvidēt iesīkstējušas nevienlīdzības starp dzimumiem un citās jomās, izmantot zaļās un digitālās pārkārtošanās potenciālu un paaugstināt noturību pret būtiskiem ārējiem satricinājumiem. Tā ir izstrādāta, lai uzlabotu cenas ziņā pieņemamas un kvalitatīvas aprūpes pieejamību, kas nāks par labu visu vecumu cilvēkiem, kuriem ir vajadzīga aprūpe. Tā ir izstrādāta, rūpējoties par cilvēka cienīgu dzīvi, cilvēktiesību ievērošanu, iekļautību un iespēju pavērsanu uz labāku dzīvi un karjeru — par to, kas ir mūsu eiropeskās dzīvesziņas pamats.

Uzlabojumi aprūpes nozarē palīdzēs nodrošināt, ka gan sievietes, gan vīrieši varēs vienlīdzīgi strādāt un piedalīties sabiedriskajā dzīvē, vienlaikus aprūpējot savus tuvākos. Tā nodrošinās aprūpes darbinieku darba nosacījumu uzlabošanu, kam vajadzētu padarīt nozari noturīgāku un pievilcīgāku un sekmēt jaunu darbvietu radīšanu, lai apmierinātu augošo pieprasījumu.

Komisija aicina ES iestādes, dalībvalstis, vietējās un reģionālās iestādes, pilsonisko sabiedrību un pārējās ieinteresētās personas atbalstīt šo stratēģiju un piedalīties tās īstenošanā.